

Дејан Мавровић (1990)
4. разред
Гимназија у Зајечару

Место моје мало

Пивара Зајечарског Индустијског Удружења

Зајечар, 2008.

САДРЖАЈ:

Увод	3
Оснивање и правила Зајечарског Индустијског Удружења	4
Измене и допуне правилника о раду ЗИУ	9
Рад Зајечарског Индустијског Удружења	11
Закључак.....	17
Извори и литература.....	18
Прилози.....	19

Апстракт: Рад говори о оснивању и раду „Пиваре Зајечарског Индустијског Удружења“ све до њене регистрације када постаје самостално државно предузеће. Базиран је на грађи историјског архива „Тимочка Крајина“ у Зајечару.

Увод

Током друге половине XIX века, након завршетка ослободилачких ратова (1876-1878), развој индустрије у Србији је напредовао захваљујући увођењу технолошких достигнућа из других европских земаља. У периоду развоја и преласка на капиталистичку робну производњу највећи део градског становништва се бавио занатом и индустријом. Бележи се пораст оснивања банака, акционарских друштава и ширења трговачких веза. Подизањем нових фабрика застарели начин производње је све више изумирао. Држава је доносила низ закона који су давали повластице индустријским предузећима.¹ Економска политика државе је утицала на претварање постојећих индустријских предузећа у акционарска друштва. Закон о акционарским друштвима из 1896. године, по угледу на такве законе из других развијенијих европских земаља, регулисао је функционисање акционарског предузећа, створеног добротворним спајањем и централизацијом капитала у акцијски капитал.² Сва акционарска друштва су кориговала своја правила по том закону.

Индустрија пива није спадала у категорију повлашћене индустрије све до 1904. године, када су на састанку свих власника пивара одржаног у Београду, делимично усвојени захтеви пивара и додељене повластице.³ Преласком ручних пивара у веће радионице и на фабрички систем производње, а који је заснован на машинском раду са применом парне и електричне погонске снаге, индустријска производња пива у Краљевини Србији достиже степен машинске производње. У Краљевини СХС је 1925. године постојало осам пивара и то: Акционарско Друштво Ђорђа Вајферта, Игњат Бајлони и Синови, обе из Београда, Михајла Ј. Косовљанина из Јагодине, Зајечарског Индустијског Удружења из Зајечара, закупца Нишке Пиваре „Нишавац“ Гедона Дунђерског, Ваљевска пивара акционарског друштва из Ваљева, Крен и Станковић из Чачка, Српска Акционарска пивара из Скопља и акционарска пивара у Сарајеву.⁴

---

¹ Вучо, Никола, *Развој индустрије у Србији у 19. веку*, Београд, 1981, 17, 18, 20. Држава је 1873. године донела Закон о потпомагању домаће индустрије, који је 1895. године допуњен, да би 1898. године донела Закон о потпомагању домаће радиности који је обухватао: повластице раније прописаним Законом у погледу царинског ослобођења на увоз машина и материјала, као и пореске олакшице, бесплатно коришћење државних и општинских шума и земљишта и смањену тарифу за превоз на српским државним железницама за 25% и др.

² Исто, 36.

³ Исто, 35, 36, 273, 287.

⁴ Историјски архив „Тимочка Крајина“ у Зајечару, фонд Зајечарско Индустијско Удружење, кутија Аб, фасцикла 1, документ бр. 45/4.

Зајечар је крајем XIX века постао средиште пиварске индустрије у источној Србији.⁵ Најпре је основана мала ручна „Пивара Јована Лаловића“ 1882. године која је уједно била и први индустријски објекат у Зајечару. Године 1895. група грађана, чланова „Зајечарске задруге за међусобно помагање и штедњу“ на челу са апотекарком Фрањом Вавричком, Јеремијом Савићем,⁶ Љубомиром Станојевићем, Андром Миладиновићем, В. Здравковићем и Вељком Петровићем оснива 18. фебруара „Акционарско Зајечарско Индустријско Удружење“ које је одмах отворило парну пивару по одобрењу Министра Народне привреде Симе Лозанића.⁷ „Пивара Јована Лаловића“ страда после Првог светског рата, док је пивара ЗИУ наставила свој рад.

За анализу рада „Пиваре Зајечарског Индустријског Удружења“ коришћени су извори историјског архива „Тимочка Крајина“ у Зајечару, односно фонда Зајечарског Индустријског Удружења. Фонд садржи правилнике, рачуне, уговоре и записнике о раду пиваре. Такође су коришћен дневник производње и продаје пива, као и правилник пиваре који су се налазили ван фонда. Методом анализе историјских извора покушали смо да прикажемо оснивање и рад пиваре све до њене регистрације када постаје самостално државно предузеће.

Оснивање и правила Зајечарског Индустријског Удружења

Рад Зајечарског Индустријског Удружења⁸ је званично одобрен 10. октобра 1895. године. Циљ удружења је био да са удруженим капиталом подигне пивару у Зајечару под називом „Пивара Зајечарског Индустријског удружења“ и да се оснивају нова предузећа по потреби.⁹ Капитал удружења се састојао из 6000 удеоница (акција), од којих је свака била по 50 динара у сребру, што је износило 300 000 динара. Уписивање се вршило у три емисије (дела) – свака по 2000 удеоница, а први део је одмах дат за подизање пиваре. Капитал се употребљавао за куповину земљишта, зидање потребних зграда, подрума и за набавку алата и материјала за производњу пива. Акционар је могао бити свако ко положи по два динара капаре на удеоницу и по 0.20 пара уписнине. Упис је трајао све док се не упише потпун број удеоница, а акционари који би се касније уписали плаћали су 12% годишњег интереса. Удеоница се уплаћивала сваког месеца од првог до петог у месецу са по 4 динара. По извршетку уплате се добијала стална удеоница уместо признанице. За продавање удеонице је било потребно прво обавестити Управни одбор који је имао три дана да нађе купца, али ако не успе у томе власник удеонице

⁵ Вучо, Никола, *Развој индустрије у Србији у 19. век*, Београд, 1981, 285.

⁶ Томић, Сузана, „Почеци електрификације у Зајечару“, *Браничевски гласник* 3/4, *Пожаревац* 2006. 161-173. (у даљем тексту Почети електрификације) Јеремија Савић, зајечарски трговац, рођен у Рготини (село крај Зајечара). Трговачке школе завршио је у Пешти и Бечу. Трговачким и лифернатским пословима кренуо је да се бави осамдесетих година. Савић, поред тога што је био оснивач ЗИУ, био је и оснивач Зајечарског електричног друштва. Такође је био и власник рудника у Боговини и Метришу.

⁷ ИАЗ, Правилник Зајечарског Индустријског Удружења из 1895. године (у даљем тексту ИАЗ, Правилник).

⁸ У даљем тексту ЗИУ.

⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-1/2.

је онда могао да је прода коме хоће. Пропуштање месечне уплате се кажњавало са 0.50 пара месечно, међутим ко не би платио 3 месеца узастопно изгубио би сав капитал. Почетак и престанак Удружења је одређивала Скупштина и то само ако се за то одлучи већина чланова, односно број чланова који поседује 2/3 удеоничарског капитала. Уколико би се донело решење о престанку Удружења, Скупштина је бирала ликвидациони одбор који се састојао од 5 удеоничара и 4 члана Управног одбора и имао је дужност да заврши рад око ликвидације за 6 месеци. Кад Удружење престане са радом сва његова имовина би се претварала у новац, затим би се измирили трошкови а остатак би се делио међу удеоничарима сразмерно броју удеоница које поседују. Министар Народне привреде је имао право надзора над радом Удружења и придржавања правила. Сваки позив за Скупштину са дневним редом му се слао ради прегледа.¹⁰

Дужности чланова:

- бирају Управни и Надзорни одбор, на зборовима подносе предлоге и да гласају о питањима дневног реда
- да сноси штету ако је буде било сразмерно уложеном капиталу
- да деле добит Удружења
- да обавештавају одбор о свему што би приметили да ће предузећу бити од штете
- да се свуда заузимају за друштвена предузећа и потпомажу иста

Администрација удружења се делила на:

- Управни одбор
- Надзорни одбор
- Скупштину¹¹

Члан Управног и Надзорног одбора је могао бити само онај ко живи у Зајечару, ко је пунолетан, води своју радњу и има бар 20 удеоница. На тајном гласању, члан који би добио највише гласова је улазио у одбор. Реизбор оба одбора је могао бити извршен само уз присуство 1/2 Скупштине. Ако се два пута не би сакупила Скупштина, одбори би сматрали да су сви задовољни њиховим радом и наставили би да врше своје дужности. Управни и Надзорни одбор су полагали кауције зато што су били одговорни Удружењу за сваку неправилност и штету коју су превидели у свом раду.¹²

Управни одбор се састојао од девет чланова које први пут бира скуп чланова удеоничара на једну годину. По истеку сваке године коцком су иступала четири члана који су могли бити поново изабрани. Чланови Управног одбора су сами бирали председника, први председник одбора је био Алекса Илић. Решавање у Управном одбору је било меродавно само ако је било присутно пет чланова. О раду одбора се водио записник који су потписивали сви чланови одобра. Награде чланова Управног одбора је одређивала скупштина. Управни одбор је руковао ЗИУ по пропису правила:

---

¹⁰ ИАЗ, Правилник.

¹¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-1.

¹² ИАЗ, Правилник.

- вршио је послове Удружења о чему је састављао пословник који је излагао члановима
- старао се да се удеонице на време уплате
- управљао друштвеном имовином
- чинио набавке
- састављао месечне и годишње извештаје
- подносио Надзорном одбору сваког месеца и године рачуне на преглед
- извршавао Скупштинске одлуке
- поставља пивара, управнике и друге чиновнике
- таксира рад радницима и одређује плату чиновницима
- таксира и одређује цену пива и других производа
- води надзор над целим радом завода

Надзорни одбор је бирала Скупштина и имао је пет чланова који су бирали председника. За првог председника је изабран Тома Милошевић.¹³ По истеку једне године коцком иступају два члана. Надзорни одбор је био друштвени орган који је водио надзор над Управним одбором. Дужност Надзорног одбора је била да сваког месеца, или по потреби, прегледа друштвене књиге, благајну, имовину, рачуне и инвентар, а кад би наишао на неправилност тражио је од Управног одбора да састави извештај о томе. Надзорни одбор је имао право да сазове Ванредну скупштину. Дужност Надзорног одбора је такође била да прегледа годишње рачуне, билансе и поделу добити, које саставља Управни одбор, и о свему томе, заједно са Управним одбором, поднесе годишњи извештај Скупштини. Управни и Надзорни одбор су имали заједничке седнице само по потреби једног од њих. На тим седницама је председавао председник Управног одбора, а Надзорни одбор је имао само саветодавни глас. Чланови оба одбора су за несавесно вршење дужности одговарали кривично и надокнађивали су штету.

Чиновници Удружења су били: управник, пивар¹⁴, благајник, књиговођа а по потреби и писари. Првенство за сва ова места, сем пиварског, су имали удеоничари, али тада нису имали право гласања. Управник и благајник су полагали кауцију у величини годишњих прихода. Кауција се примала у готовом новцу, хипотекарном залогу или сигурним папирима, а чувала се где и кауција Управног и Надзорног одбора. Управник је такође морао, поред поменуте кауције, да положи још једну кауцију у непокретном имању или државним папирима у суми равној његовој трогодишњој плати. Управник је био непосредни старешина целом особљу у друштвеним радњама. Његова дужност је била да:

- пази на имање и алате

¹³ Почети електрификације, Тома Милошевић (1861-1919) после завршене основне школе и Гимназије у Зајечару, одлази на студије ветерине у Швајцарску. По завршеним студијама враћа се у Зајечар (1887) где почиње да ради као марвени лекар (ветеринар) II класе у Окружном начелству, а од 1895. године као окружни лекар. Тома Милошевић 1901. године преузима фирму свога оца „Урош Милошевић и синови“. Поред ангажовања у својој фирми и ЗИУ, бавио се активно и политиком што потрђује и избор за народног посланика.

¹⁴ Од краја Првог до краја Другог светског рата главни пивар је био Славко Шмид који је и саставио технички опис пиваре (види Прилог 1). Из техничког описа се може видети са чиме је све располагала зајечарска пивара и да је била технички доста опремљена.

- оверава радничке и мајсторске књижице за исплату зараде (мајсторске у споразуму са пиваром)
- о кретању рада у друштвеним радњама извештава Управни одбор сваке седнице
- се договара Управним одбором и предлаже набавку материјала за поједине радње
- се саветује са Управним одбором о свим пословима који се буду тицали рада и напретка у друштвеним предузећима
- води тачан записник о раду радника
- оверава свако примање и издавање благајника из друштвене касе
- диже тужбе против дужника
- у споразуму са пиваром раднике отпушта и запошљава о чему извештава Управни одбор

Дужност благајника је била да:

- води књиге и сваког месеца подноси извештај о стању касе Управном одбору
- рукује касом заједно са управником
- да потписује и закључује рачуне са управником сваког дана
- исплаћује зараду радницима и мајсторима по овереним књижицама
- врши исплату за продате производе из радњи
- врши исплату за набавку потребног материјала по решењу Управног одбора
- врши дужности књиговође

Кључеви од главне касе су се налазили код управника и благајника, тако, да један без другог касу нису могли да отворе. За ситне исплате благајник је имао ручну касу у којој је могло бити непрестано 500 динара. Новац у главној каси никад није смео да пређе суму од 6000 динара, остатак се одмах предавао у новчани Завод у Зајечару.¹⁵

Скупштине су биле редовне и ванредне а одржавале су се у Зајечару. Редовна скупштина се одржавала у јануару сваке године, а ванредна по потреби, тј. кад је сазове Управни и Надзорни одбор или на захтев чланова који поседују 1/4 удеоница. На Скупштину су могли да дођу сви чланови. Малолетне чланове су заступали стараоци или рођаци, а остале правне личности и корпорације њихови пуномоћници и представници. Удеоничари су имали право гласа према удеоницама односно акцијама које су поседовали:

- 3 – 5 = 1 глас
- 6 – 10 = 2 гласа
- 11 – 20 = 3 гласа
- 21 – 35 = 4 гласа
- 35 – 72 = 5 гласова
- 73 – 100 = 6 гласова
- 101 – 150 = 7 гласова

---

¹⁵ ИАЗ, Правилник.

151 – 200 и више = 8 гласова¹⁶

Скупштином је руководио председник Управног одбора. Ако председник није био присутан, Управни одбор је бирао новог или је пак за председника био одабран најстарији члан. Сазив скупштине је оглашавао Управни одбор преко новина или огласа 15 дана раније. У огласу је био стављан и дневни ред. Скупштина је могла да доноси пуноважне одлуке само ако је било присутно толико удеоничара да им акције чине 1/2 капитала. Ако на Скупштину не би дошао довољан број удеоничара, нова је сазивана за 20 дана и одлуке су биле пуноважне и са недовољним бројем удеоничара. На Скупштинама је гласање било јавно и решавало се већином гласова, уколико би било дошло до изједначења решавала је страна на којој је председник. На свакој Скупштини се водио записник који је потписивао председник и 5 оверавача које је бирала скупштина на почетку рада.

Скупштински рад:

1. Избор оверавача записника
2. Прегледање друштвених рачуна са извештајем Управног и Надзорног одбора
3. Давање разрешеница
4. Измена основних правила
5. Решавање о предлозима појединих чланова
6. Избор Управног и Надзорног одбора
7. Решавање о предузимању нових индустријских предузећа, на предлог Управног одбора и поједних чланова
8. Одређивање дивиденде
9. Повећавање или смањивање друштвеног капитала

Крајем сваке године, у децембру, Управни одбор је закључивао годишњи рачун и заједно са Надзорним одбором предавао на преглед најдаље до 1/2 јануара. Годишњи рачун (биланс) садржи поред редовних примања и издавања, још и амортизацију следећих рачуна од којих се притом одбијало:

1. Од рачуна земљишта и грађевина – 1%
2. Од рачуна машинерије – 4%
3. Од рачуна бачви – 3%
4. Од рачуна буради – 7%
5. Од рачуна намештаја – 5%
6. Од рачуна алата – 10%
7. Од рачуна флаша – 10%

Од суме које је преко тога остајала, одбијало се још 5% за резервни фонд, а остатак, као чиста добит, делио се удеоничарима сразмерно броју удеоница. Резервни фонд се одбијао сваке године док није достигао 1/4 свог основног капитала, а употребљавао се на начин који је скупштина одређивала.¹⁷

---

¹⁶ ИАЗ, Правилник.

¹⁷ ИАЗ, Правилник.

Управни одбор је био дужан да сваке године састави преглед рада Удружења за прошлу годину који је обухватао:

А) Имовину Удружења

1. Готовина у новцу, хартије од вредности и примања
2. Вредност покретности и намештаја по одбитку амортизације
3. Вредност непокретности

Б) Дугове Удружења

1. Стални удеонички капитал
2. Дугови Удружења
3. Обртни капитал
4. Неисплаћени интереси ако их буде било

Добит или штета су се делили на удеонице сваке године, сем ако скупштина не буде другачије решила.

Измене и допуне правилника о раду ЗИУ

Новим правилником од 29. новембра 1898. године је допуњен и измењен до тада постојећи из 1895. године.¹⁸ Правилником из 1898. године је капара које се полагала за удеоницу је повећана са 2 на 5 динара и порасла је месечна уплата на 5 динара. Такође су се јавиле и такозване „првенствене обвезнице“ које су се издавале ради повећања капитала Удружења. Свака од њих је била по 50 динара у сребру, а купцима обвезница Удружење је давало 6% годишњег интереса и они су имали право учествовања у подели 1/5 годишње дивиденде. Сваке године се коцком извлачило по 10 обвезница које нису више биле активне. Са напретком пиваре расла је и потреба за новим чиновницима међу које су се сада убрајали и магационари. Такође, сем пивара као стручног лица, сада се јављају и подрумције и машинстери. По новом правилнику се од добити на крају године одбијао и проценат за:

- председника Управног одбора – 3% (Станмир Нешић)
- потпредседника са остатком одбора – 3% (п.п. Стеван Нешић, чл: Андреја Миладиновић, Милан Убеновић, Вељко Петровић, В. Здравковић, Михајло Нинић, Љубомир Станојевић и Алекса Илић)
- Надзорни одбор – 1%
- пиварске мајсторе – 2%
- чиновнике – 1%

Уследио је и нови правилник од 30. јанура 1901. године који је прихваћен 26. фебруара од стране судије Николе Исаиловића Зајечарског првостепеног суда. Новим правилником капитал се смањио на 200.000 динара односно на 2.000 акција којима је сада цена била 100 динара у сребру. Утврђено је и то да чланови Удружења могу бити само из Зајечара. Управни одбор је смањен са 9 на 7

---

¹⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-7/20.

чланова.¹⁹ Тада је забележено 33 акционара са 1148 акција и 125 гласова који су потврдили измену правилника.²⁰

Правилник Удружења од 4. фебруара 1907. године је прихваћен 6. априла исте године од стране Министра Народне привреде К. Стојчића. Измене су уследиле у члановима 12. и 13, који су се односили на акције Удружења.²¹ По измењеном члану 12, акције су гласиле на име власника и уписивале су се у књигу а власник је могао да их прода коме он хоће. Члан 13. је донео измене у изгледу акција, па је свака акција поседовала своје коло, текући број, потпис председника и чланова управе, а на њој се налазио и печат са називом „Зајечарско Индустријско Удружење“. Уз акцију се добијао и купонски лист који је садржао број и коло акције.

На ванредном збору акционара у Зајечару 26. априла 1925. године је усвојен нови правилник који је потврдио комесар Министра трговине и индустрије Драгутин Милосављевић у Београду 10. јуна 1925. године уз одређене исправке.²² У њему се, у члану 3, поред парне Пиваре уносе и друга предузећа Удружења: фабрика слада и парно купатило у Зајечару, лигнитни рудник у Звездану са називом „Звездан“. У члану 4. истог Правилника трајање Удружења се утврђује на 101 годину, дакле до краја 2026. године, али се министарство није сложило па је трајање Удружења враћено на 50 година. Првенствене обвезнице из Правилника из 1898. године се укидају. У истом Правилнику делокруг Управног одбора²³ је био проширен, а његове дужности су биле да:

- разматра и решава сва питања које се тичу рада Удружења и његових односа према трећем лицу у колико то не буде било одрђено другачије
- управља имовином Удружења, организује унутрашње послове, врши потребне набавке и набавља капитал путем зајмова ако је потребно
- саставља месечне и годишње рачуне и годишње извештаје о кретању послова Удружења
- подноси Надзорном одбору месечне и годишње рачуне на преглед
- извршава одлуке акционара
- поставља и отпушта чиновнике и техничко особље и одређује им плате
- одређује цене производа Удружења
- по потреби и по споразуму са Надзорним одбором издаје пуномоћства

У правилнику од 16. фебруара 1931. године извршена је промена члана 44. који се тиче броја гласова који доноси одређен број акција.

¹⁹ Председник Управног одбора је Михајло Нинић (био председник општине Зајечар), потпредседник трговац Андреја Миладиновић, чланови: рентијер и индустријалац Алекса Илић, С. Убеновић, трговац Никола Валовић, Љубомир Станојевић, Јеремија Савић.

²⁰ Деловођа збора је био Јеремија Савић а потписници Љубомир Станојевић, Милош Лесерденац, С. Убеновић, Јован Бошковић и Николић.

²¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-16/2, председник збора је био Михајло Нинић, оверавачи записника П.Павловић, Влајка Вучковић, Алекса Илић, Стојан Стефановић и Милош Милошевић, правилник је оверио комесар И. Поповић.

²² ИАЗ-ЗИУ-А6-1-44/10 На ванредном збору акционара записник су потписали: Мил. Ивановић, Михајло Ђорђевић, Миленко Јоцић, Стојан Јончић и Ц. Петковић.

²³ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-44/10 Председник одбора је био Милан Убеновић, потпредседник ветеринар Станимир Нешић, чланови: Јован Ничић, Јован Јовић, Свет. Стајковић, Влајко Вучковић и Никола Николић.

Рад Зајечарског Индустијског Удружења

Зајечарско Индустијско Удружење, поред производње пива, настојало је да прошири своју делатност, што потврђује и отварање парног купатила, фабрике леда и слада и рудника „Звездан“.

Удружење је за потребе зајечарске вароши отворило парно купатило 11. маја 1900. године по одобрењу начелства округа Тимочког.²⁴ Исте године, Удружење се обраћа начелству, 30. октобра, и тражи да гвозденом цеви вади воду из реке Тимок за своје потребе, на шта добија позитиван одговор.²⁵ Поред парног купатила, Удружење отвара и фабрику леда и слада, а 1. августа 1903. године добија повластицу за вађење угља из рудника „Звездан“.²⁶ Пивара је из рудника „Звездан“ вадилa угaљ за своје потребе. Године 1909. у руднику „Звездан“ је отворен коп „Нови Звездан“ у Гњилачком потоку.²⁷ Тих година пивара је имала 30-40 радника.

О раду Пиваре Зајечарског Индустијског Удружења до Првог светског рата има мало сачуваних података, тако да њен континуирани рад можемо пратити тек од 6. августа 1921. године, када добија одобрење Индустијске коморе за наставак рада.²⁸ Пошто је пивара била доста оштећена током рата, на име репарације набавља опрему. Обнови пиваре допринели су и сами акционари, који су се на име репарације одрицали својих акција у корист Удружења.²⁹ Тако је на име репарације набављено више машина и делова за парни котлао. Удружење је 1927. године послало Милутину Станојевићу пуномоћја акционара за набавку машина у Немачкој у износу од 622 000 рајхсмарка.³⁰ На име ратне штете Јован Цоловић 1928. године склапа са фирмом R. A. Knoeller из Магдебурга уговор о куповини разних машина за флаширање.³¹ Такође, на име репарација 1927, 1928. и 1929. године пивара увози машине из Немачке фирме Nortmann из Шемница, у вредности од 30 250 рајхсмарка³², 64 660 рајхсмарка³³ и 64 616 рајхсмарка.³⁴

ЗИУ је пристало на споразум о међусобној заштити интереса пивара са територије Краљевине СХС 12. маја 1925. године.³⁵ Споразум је представљао монопол над продајом пива у Краљевини СХС који су диктирали власници пивара. Они су диктирали цене пива у целој држави и гушили сваки могућ бојкот. Споразум су склопиле пиваре: Акционарско Друштво Ђорђа Вајферта, Игњат

---

²⁴ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-10/2.

²⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-11/2.

²⁶ ИАЗ, фонд ЗИУ, историјска белешка. Рудник „Звездан“ 1883. године отвара Никола Лаловић. Производња рудника је била неколико стотина тона годишње и у њему су радила 4 радника.

²⁷ ИАЗ, фонд ЗИУ, историјска белешка. Рудник има 45 радника и 30 тона дневне производње 1922. године.

²⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-23/2.

²⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1- од 69 до 115, Акција су се одрекли: Петар Николић, трговац; Јован Бошковић, бравар; Светолик Станисављевић, књиговођа; Јанча Стајић, адвокат; Чедомир Николић; Божидар Ђерић, професор; Влајко Вучковић, трговац; Зајечарска задруга за међусобно помагање и штедњу; Светозар Марковић, трговац и Михајло Тунер, апотекар.

³⁰ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-114/2.

³¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-86/8.

³² ИАЗ-ЗИУ-А6-1-67/2.

³³ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-190.

³⁴ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-191.

³⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-45/4.

Бајлони и Синови, обе из Београда, Михајла Ј. Косовљанина из Јагодине, Зајечарског Индустијског Удружења из Зајечара, закупца Нишке Пиваре „Нишавац“ Гедона Дунђерског, Ваљевска пивара акционарског друштва из Ваљева, Крен и Станковић из Чачка, Српска Акционарска пивара из Скопља и акционарска пивара у Сарајеву. По споразуму су се пиваре обавезале да:

- продају пиво најниже по оним ценама које буду утврдиле.
- не смеју никоме давати лед бесплатно, а ако га буду имале, оне су обавезне да га продају по цени од 0.50 динара по килограму.
- своју продају не развијају давањем несразмерних новчаних позајмица ма које врсте и давањем свог инвентара и других услуга.
- морају да за пивске судове узимају кауцију и то: 1/1 – 400 динара, 1/2 – 300 динара, 1/4 – 200 динара, 1/8 – 100 динара, 1 сандук од 50 – 60 глаша – 300 динара, 1 сандук од 20 – 30 флаша – 180 динара, 1 флаша – 4 динара, завој – 0.30 динара, у циљу навикавања потрошача на чување и тачно враћање пивских судова.
- услове свим својим стовариштима и продавницама правила и да се побрину да их се ови тачно придржавају јер оне сносе одговорност за њихов рад.
- у случају да се утврди непоштовање правила, пивара подлеже плаћању казне оној пивару чији су интереси оштећени, трошкова изборног суда, накнаде Централни индустријских Корпорација за њен рад.
- свака пивара мора да депонује Централној индустријској Корпорацији меницу у износу од 100.000 динара у случају да пивара не може да исплати горе поменуте трошкове и да је у обавези у року од 10 дана да допуну износ на почетну цифру.³⁶

Цене пива:³⁷

Место	Количина	Цена пива по категоријама		
		1. категорија	2. категорија	3. категорија
Соко Бања	1 хектолитар ³⁸	640	/	/
Врање	1 хектолитар	630	/	/
Прокупље	1 хектолитар	600	/	/
Неготин	1 хектолитар	590	/	/
Лесковац	1 хектолитар	580	/	/
Алексинац	1 хектолитар	580	/	/
Пирот	1 хектолитар	580	/	/
Ниш	1 хектолитар	560	/	/
Књажевац	1 хектолитар	560	540	520
Бољевац	1 хектолитар	540	520	500
Параћин	1 хектолитар	520	/	/
Јагодина	1 хектолитар	520	/	/
Зајечар	1 хектолитар	520	500	480
Ћуприја	1 хектолитар	500	480	460

³⁶ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-45/4.

³⁷ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-45/4.

³⁸ 1 хектолитар износи 100 литара.

Како се нису све пиваре придржавале утврђеног ценовника, ЗИУ, 9. јуна 1925. године је упозорило Централну индустријских Корпорација да се Нишка пивара у Прокупљу не придржава ценовника и продаје пиво по нижим ценама. Према утврђеном споразуму Нишка пивара је требала да продаје пиво по 560 динара. Касније је утврдило да је Нишка пивара продала извесном кафеџији Цеки Шишковићу из Прокупља по цени од 520 динара, што се могло утврдити из купчеве књижице. Зајечарско Индустријско Удружење је тражило новчану одштету од Нишке пиваре.³⁹

Такође је забележен и случај могућег бојкота Нишког пива.⁴⁰ Игњат Бајлони је посетио Гедеона Дунђерског где му се овај жалио на могући бојкот пива у случају да повиси цене као по споразуму од 12. маја 1925. године. Игњат Бајлони је након тога обавестио пиваре, укључујући и пивару ЗИУ, да у случају штрајка забране продају свог пива у Нишу, на шта му је ЗИУ одговорило да подржава акцију.⁴¹

ЗИУ је склопило још један споразум о међусобној заштити пивара 31. јануара 1926. године, али овог пута у споразум није укључена нишка пивара. Споразум је имао иста правила као и споразум 12. маја 1925. године са следећим изменама:⁴²

- пиваре и њихова стоваришта се обавезују да уопште не примају, не употребљавају, а још мање преправљају транспортну бурад, која припадају некој другој пивари.
- пиваре ће имати Управни одбор чији је задатак:
  1. да изравња евентуалне несугласице
  2. да упућује пиваре на тачно испуњење споразума
  3. да даје своје мишљење о предметима које би му пивара упутила
  4. да предузима потребне мере за заштиту и повољан рад пиварске индустрије
- трошкови Управног одбора се деле на све пиваре у сразмери према потрошњи у хектолитрима.
- ако пиваре не поштују споразум, плаћају казну оштећеној пивари и трошкове одбора.
- имају суд који сачињавају три судије које одређује Управни одбор.

Пиваре су 31. јануара 1926. године склопиле и додаток споразума о међусобној заштити којим се одређују минималне цене пива у одређеним крајевима земље (види Прилог 2).⁴³ Уговорене цене из споразума су биле обавезне за Јагодинску, Сарајевску и Београдске пиваре. За Зајечарску пивару су цене биле јефтине за 20 динара по хектолитру, док је скопљанска у предатним границама Србије продавала јефитније за по 20 динара, а јужно од Врања и у крајевима после Балканских ратова за по 40 динара јефтине од наведених основних.⁴⁴ На седници

³⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-49.

⁴⁰ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-50.

⁴¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-51.

⁴² ИАЗ-ЗИУ-А6-1-55/2.

⁴³ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-56/2.

⁴⁴ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-56/2.

Управног одбора⁴⁵ Савеза Пиварске Индустије Краљевине СХС која је одржана 18. маја 1928. године је одлучено да се за сваку пивару наплати на име чланарине за сваки хектолитар продатог пива у 1927. години 5 пара (динарских). Новац се сакупио због чланарине (30.000 динара) Савеза као члана Централних Индустијских Корпорација, а вишак прикупљеног новца би служио за исплаћивање осталих дугова Савеза.⁴⁶ Према извештају о продаји пива у Краљевини СХС за 1928. годину види се да је најслабија продаја пива у јануару, само 8% од укупно продатог за ту годину, док у априлу продаја пива расте на 36%.⁴⁷

Са производњом која се ширила, пивара је 1897–1929. године отварала своја стоваришта у Нишу, Књажевцу⁴⁸, Лесковцу, Прокупљу, Краљевом Селу и Кладову. Касније отвара стоваришта и у Параћину, Неготину⁴⁹, Пироту, Сурдулици, Бољевцу⁵⁰, Куманову, Краљеву⁵¹ и Урошевцу.⁵² Забележен је и извештај Управног одбора о раду и рачунима за 1926. годину на 25. редовном збору акционара 15. фебруара 1927. године.⁵³ У извештају су истакли да је претходна (1926) година била лоша за производњу, са надом да ће следеће године остварити већи приход у Нишу јер су две пиваре престале тамо да продају пиво. У извештају такође истичу да су потребни још један парни котло и парна машина, као и да је угљени рудник Удружења снабдео пивару довољном количином угља. Говоре и о раду парног купатила које је донело незнатне приходе који једва стижу да покрију трошкове купатила и „да га Управа држи из чисто хуманих разлога, ради хигијенских потреба грађана“.⁵⁴ Своју делатност проширује 1927. године подизањем електричне централе за сопствене потребе која је радила и за време Другог светског рата добиши дозволу за рад од Моравске финансијске дирекције у Нишу.⁵⁵ Зајечарско Индустијско Удружење добија 1. априла 1928. године правила и прописе о таксама које даје државна пиварско-техничка опитна станица на Високој школи за пољопривреду и пиварство у Вајхенштајну.⁵⁶ ЗИУ је 1928. године остварило бруто добит од 346.062,25 динара (види Прилог 3).⁵⁷ Из извештаја Управног одбора за

⁴⁵ Чланови Управног одбора су били: председник Игњат Бајлони и представници пивара Ђорђа Вајферта, Лазара Дунђерског, Апатинке и Кулске пиваре, пиваре Ј. Амана д.д. Апатин и пиваре Хајнрих Вајс и Син из Сремске Митровице.

⁴⁶ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-126/2.

⁴⁷ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-184.

⁴⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-5, Јосиф Јовановић је 1897. године за 650 динара продао ЗИУ плац на коме је отворено стовариште.

⁴⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-8/2, Марин Првуловић је 1900. године за 1118 динара продао непокретно имање ЗИУ за изградњу стоваришта.

⁵⁰ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-12/2, Стеван Ђорђевић је 1905. године за 650 динара продао ЗИУ плац на коме је отворено стовариште.

⁵¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-179, инжењер Светозар Т. Живковић 1929. године прихвата услове ЗИУ за отварање и преузимање стоваришта у Краљеву.

⁵² ИАЗ, фонд ЗИУ, историјска белешка.

⁵³ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-61/6, Председник одбора је био трговац Милан Убеновић, а потпредседник референт за медицину Тимочке области Станимир Нешић.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-376.

⁵⁶ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-122/6.

⁵⁷ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-136/2, шеф књиговодства је био Свет. Радосављевић, благајник Тадије Јеремић, п.председник Управног одбора Станимир Нешић, председник Милутин Станојевић, остали чланови

1928. годину поднесеног на 27. збору акционара, у Зајечару, 3. фебруара 1929. године, истиче се да је продаја пива била слаба због тога што се земљорадници (који су уједно и највећи потрошачи) још опорављају од суше. Одбор истиче и да је упркос слабој продаји производња пива била нормална.⁵⁸ Зарада за 1928. годину је била 301.074,15 динара од којих је 300.000 динара било подељено акционарима а остатак Управном одбору. На збору је тајним гласањем и изгласан извозник Милутин Станојевић за председника, а референт за медицину Тимочке обалсти Станимир Нешић за потпредседника.⁵⁹ Следеће године ЗИУ подиже и леденицу у Салашу на плацу Драгољуба Јовановића за 6.539 динара.⁶⁰

Сачуван је и дневник производње и продаје пива Зајечарске пиваре од 1920-1946. године (види прилог 8). Пивара је производила пиво целе године без икаквих застоја све до 1929. године када је била светска економска криза. Тада је производња пива пала за 50%, а пиво се производило само до августа. Пад производње се наставља наредних година и кулминира 1933. године када је произведено само 867 хектолитра.⁶¹ Након тога производња полако расте и 1941. године пивара производи 7430 хектолитара да би због почетка Другог светског рата поново пала за 50%.⁶² Наредне, 1942. године, пивара креће са производњом пива тек марта месеца и производи 3779 хектолитара.⁶³

Године 1930. у пивари је радило 50 радника⁶⁴ и изграђена је леденица у Краљевом Селу.⁶⁵ Почетком 30-их због економске кризе која је захватила и Краљевину Југославију, долази до смањене продаје пива. Удружење 1932. године склапа Главни уговор о унапређењу производње пива са осталим пиварама на територији Краљевине Југославије.⁶⁶ Због смањене продаје, Удружење одлучује да на седници од 5. новембра 1935. године изгради и фабрику плавог камена и других хемијских средстава, али у томе не успева због недостатка финансијских средстава.⁶⁷ ЗИУ маја 1938. године добија предлог од надмлинара Сандера Криштофа да се опрема из млина Зајечарске задруге у Рготини пренесе у Зајечар и да удружење отвори парни млин, којим би он руководио.⁶⁸ Овај предлог је усвојен

Управног одбора: Милан Стевановић, Никола Николић, Влајко Вучковић, Јован Ничић и Јован Јовић.

⁵⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-137, забележено је да је за потребе пиваре купљено 523.664 килограма јечма за 1.640.961,50 динара по цени од 3.13 дин/кг.

⁵⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-139/4.

⁶⁰ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-176/2.

⁶¹ Године 1927. је произведено 15080 хектолитра.

⁶² Пивара 1941. године није производила пиво само у априлу.

⁶³ Историјски архив „Тимочка Крајина“ у Зајечару, Дневник производње и продаје пива, књига 1, 63 листа.

⁶⁴ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-238/2, у извештају благајника за 1934. годину се види да је пивар Славко Шмид имао највећу плату међу радницима у пивари од 3.150 динара, одмах после њега највећу плату је имао књиговођа Фрања Берковић од 2.500 динара, затим благајник Живко Рацић од 1.600 динара. Најмању плату су имали радници дневничари: бравари 349 динара, а радници задужени за флаше 649 динара.

⁶⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-197.

⁶⁶ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-228/9.

⁶⁷ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-122/6.

⁶⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-410/2, млин није добро пословао и забележено је да је дуговао Управи 1947. године 8.060 динара.

од стране Удружења и прихваћен од стране Министарства индустрије.⁶⁹ Након окупације Краљевине Југославије парно купатило Удружења су најчешће користили људи из немачке фелдјандармерије.⁷⁰ Зајечарско Индустијско Удружење је 1941. године добило наредбу управе полиције о дистрибуцији жита, као и о највећим ценама јечма, кукурузног брашна и хлеба.⁷¹

ЗИУ је радило и током Другог светског рата. На последњем збору Удружења одржаном 12. марта 1944. године присуствовало је 25 акционара, када је бивши председник Управног одбора Михајло Нинић одабран за почасног председника и тада је донета одлука да се Удружење уведе у ред акционарског друштва што је званично и уследило 28. априла 1944. године.⁷² Пивара је претрпела велико оштећење у борбама за ослобођење Зајечара, што је довело до престанка рада 1945. године. Након Другог светског рата индустријска Комора је дала дозволу за рад⁷³ Удружења 12. маја 1945. године, а већ 20. јуна исте године је Удружење секвестрирано и стављено под принудну управу.⁷⁴ Према попису прихода и расхода ЗИУ је 1945. године имало у благајни 11 487 652,25 динара.⁷⁵ Удружење⁷⁶ формално престаје да постоји по Одлуци Окружног народног одбора од 28. октобра 1946. године а која је извршена 17. децембра исте године.⁷⁷ Сачуван је и производни план за 1947. годину који је Принудна Управа ЗИУ послала Земаљској управи прехранбене индустрије, који је део петогодишњих планова пиваре („Прве петолетке“), и по којем је пивара планирала производњу од 12000 хектолитара и приходе у износу од 8 913 482 динара.⁷⁸ Некадашње Зајечарско Индустијско Удружење престаје да постоји, а пивара регистрацијом наставља са радом као самостално државно предузеће под именом „7. септембар“ или данашња „Ефес пивара Зајечар“.⁷⁹

---

⁶⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-294, ИАЗ-ЗИУ-А6-2-295, ИАЗ-ЗИУ-А6-2-301.

⁷⁰ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-359.

⁷¹ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-354, по наредби јечам пиварски се продавао по цени од 5 дин/кг, а јечам за сточну храну и људе по цени од 3.5 дин/кг. Кукурузно брашно је било 3.5 дин/кг, хлеб од кукурузног брашна 5 дин/кг, а хлеб од једноличног пшеничног брашна 5 дин/кг.

⁷² ИАЗ, фонд ЗИУ, историјска белешка.

⁷³ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-385, Удружење је регистровано под редним бројем 499, 500 и 501.

⁷⁴ За принудног управника је изабран агроном Мирко Аџић, 1946. године на његово место долази Јован Раутовић.

⁷⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-384.

⁷⁶ Последњи Управни одбор чинили су: председник – Милутин Станојевић, потпреседник – Предраг Ђорђевић, чланови: Сава Митровић, Маринко Станојевић, Ђока Цоковић, Светозар Николић и Војислав Јеленковић. У саставу Надзорног одбора су били: Ђорђе Јовановић, Миленко Јоџић, Јован Бошковић, Мирољуб Цветковић и Тодор Младеновић.

⁷⁷ За првог директора пиваре „7. септембар“ је постављен бивши принудни управник Јован Раутовић

⁷⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-398/8.

⁷⁹ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-392, реверс о примљеној тапији и признаници ради конфискације и преласка ЗИУ у државно власништво је 4. септембра 1946. године издао канцеларијски чиновник Живко Кундаковић.

Закључак

Привредни развој Србије почиње након ратова 1876–1878. године, што потврђује отварање нових индустријских предузећа и акционарских удружења. Године 1895, група угледних грађана Зајечара оснива Зајечарско Индустријско Удружење. Рад удружења отпочиње подизањем парне пиваре. Чланови одмах формирају свој Управни и Надзорни одбор, који ће се бринути о пословима Удружења. Како је удружење све више расло, оснивали су се нови објекти. Након само неколико година од оснивања Зајечарско Индустријско Удружење отвара своје парно купатило ради хигијенских потреба грађана Зајечара и шире околине. Три године након отварања купатила, Удружење добија повластицу за вађење угља из рудника „Звездан“ за своје потребе. Са растом производње и дистрибуције пива на подручју Србије и Македоније, Удружење отвара и нова складишта. Године 1928, Удружење је остварило добит од преко 300.000 динара, а вредност Удружења се процењивала на преко 4.000.000 динара. На име ратне репарације Удружење увози из Немачке новије машине чиме се производња пива значајно повећава. Тридесетих година XX века у Удружењу ради 50 радника, има 114 акционара и производња пива је 15.000 хектолитра годишње.⁸⁰ Затим наступа економска криза у земљи, што доводи до смањења продаје пива. Удружење ради и током Другог светског рата и у борбама за ослобођење Зајечара септембра 1944. године бива оштећено и производња пива престаје све до пролећа 1945. године.⁸¹ Под принудну Управу је стављено исте године и формално престаје са радом 28. октобра 1946. године али наставља са радом као државно предузеће под именом „7. септембар“. Удружење је било значајно за економски развој источне Србије.

---

⁸⁰ ИАЗ, фонд ЗИУ, историјска белешка.

⁸¹ Исто.

Извори и литература

Извори:

- Историјски архив „Тимочка Крајина“ Зајечар, Фонд Зајечарског Индустијског Удружења.
- Историјски архив „Тимочка Крајина“ Зајечар, Правилник Зајечарског Индустијског Удружења из 1895. године.

Литература:

- Вучо, Никола, *Развој индустрије у Србији у 19. веку*, САНУ, Београд 1981.
- Томић, Сузана, „Почеци електрификације у Зајечару“, *Браничевски гласник* 3/4 (2006) 165 – 173.

- ф) барварска радионица
- г) штала за подвоз

На западној страни у засебном дворишту налазе се станови особља и то:

- а) стројовође
- б) подрумара (kellermeister)
- ц) варича
- д) барвара

Опис групе А:

Парно купатило састоји се из 2 базена, 5-6 тушева, 4 засебне каде, 30 кабина 1. сале, простор за масажу и ходник.

Опис групе Б:

Стан надзорника купатила састоји се из 2 собе, 1 кухиње, пресобље и подрумом.

Опис групе Ц:

Стражара са две собе

Опис групе Д:

Приземно I: а) улаз у браварску радионицу и овде се налазе ситни алати за оправке

б) простор кондензатора, рефрижератора, ресервоара, сисаљки за хлађење пива и подрума.

ц) стројарна са: 1 локобилком 120пс

1 лежара парна строј 30пс

1 компресор од 90000

1 компресор од 30000

1 динамо за покрет мотора и осветљење

3 сисаљке за воду

1 ваздушни компресор

Приземно II: код великог димњака улаз у просторије сладовне сушаре и варионице. При улазу десно стара клијара са 182 квадрата површине, у њој се налазе 2 каце од бетона за мочење јечма (сада служе за похрану смоле)

- на страни ове клијаре је силос за пријем јечма са вагом
- право од улаза је стара сушара (служи за похрану клице)
- лево од старе сушаре је ходник који води у стару варионицу (инсталација изгубљена) која служи сада као магацин старог жељеза
- исти ходник води к вратима ка нове сладовне сушаре и варионице и то:
  1. лево варионица
  2. десно сушара
  3. напред сушара са степеницама

Опис варионице

- варионица дели се у:

1. приземље
2. I полуспрат
3. II полуспрат

приземно се налази:

- а) хмељно цедило – 12хкл
- б) центрифугална сисаљка
- ц) 3 мотора за погон

први полуспрат:

- а) пивни казан – 110хкл
- б) катао за бистрење 2 хкл са 6 славина
- ц) орман за преглед кома и за зачине
- д) контролни топломер
- е) парни вентил за варење
- ф) парни вентил ка центрифугалној сисаљки

други полуспрат:

- а) комовник запремина 100хкл
- б) крижна славина водећи у комовњак и на хладњак
- ц) одводни вентил кома према казану
- д) одводни вентил ван варионице

Опис клијаре и сушаре

- од описаних врата – приземно десно – улаз у нову клијару са 324 квадрата површине

- напред – ложионица сушаре са степеницом воде

на млин

Степенице се деле у а), б), ц) велике степенице са 3 спрата и 2 полустепенице

Степенице а) – воде у први спрат лево у горњу клијару са 324 квадрата површине у њој се налази далњи део каче за мочење јечма

десно у тој клијари су врата ка Силосу за готов слад и прозтор за лаки јечам

Степенице б) – воде у други спрат лево далња сушара са хамбаром за слад. Напред ка вратима на таван за јечам, овде се налази тријер за чишћење јечма и 2 каче за мочење јечма са аутомат, и елеватори и транспортери за јечам.

Степенице ц) воде у трећи спрат лево горња сушара, десно строј за чишћење слада од клица, мотори сушаре и дизалице.

Степенице б) су полустепенице и одвајају лево на други спрат над варионицом и овде се налазе:

1. ресервоар за вручу воду

- ресервоар за слад који има отвор и везу са пивним казаном и варионици, кроз тај спрат пролати пивна цијев ка хладњаку

Степенице ц) у трећем спрату на десно воде полустепенице к тавану над варионицом, овде се налази

- млин за слад са аутомат вагом
- строј за поновно чишћење слада
- филтер за прашину

од тог тавана овду мале степенице на таван горње сушаре, овде се налази:

- ресервоар за хладну овду 500хкл
- елеватори транспортери за слад

Од даље клијаре у приземљу, до горње сушаре, налази се дизалица за слад са 8 врата, двоја приземно и сваки спрат по двоја.

Опис ложионице Е

Ова зграда стоји посве засебно између сладовне и стројарнице, десно овде се налази:

- један парни казан 100 квадрата површина са пред ложиштем
- један прозтор за инјекшаре и сисалке, дуж овога при улазу је ковачница.
Ова зграда има улаз са северно источне стране и на западној страни.

Опис групе Ф

Идући од главног улаза и пивару равно на десној страни приземно од угла налазе се станови за раднике (сада служе као магацини) и нужници.

Врачајућ се углу и напред налази се прозтор са умјетни лед

од тога напред десно главна врата за подруме и хладњак, а одмах лево улаз у писарне управе.

писарне имаду 4 одељења, предсобле, благајна, књиговодство и сама управа.

Главна врата за подрум воде напред к степеницама, к хмељном магазину, те самом магазину

Опис хладњака

Хладник има засебан прозтор 9м дуг, а 10м широк, висина 150 м/м

На левој страни хладника налази се резервоар за топлу воду, под њим не налази се ништа непокретног.

главна врата за подрум воде десно у матични предподрум, од тога лево главни улаз у сам подрум или његов ходник.

од ходника лево налазе се:

- лежни подруми I, II, III, IV и врионик V

врионик V и лежни подрум I имаду назади једну леденицу

лежни подрум II за себе малу леденицу

лежни подрум III и IV заједничку леденицу

Опис врионика

У врионик овде две полустепенице кацама које су из армираног бетона и то:

лево 4 и десно 4 каце

- свака каца има запремину од 210хкл
  - свака каца има бакарске цеви за хлађење пива
  - свака каца има један вентил за пиво и квасац
- из врионице воде једне степенице на хладњак

Опис лежних подрума

Лежни подрум I има: 10 танкова из армираног бетона (1600хкл)

сваки танк има 2 одељења и двоја врата, а свако одељење има

80хкл запремине

Лежни подрум II има: 22-30 дрвене бачве лево и десно са запремином од 900хкл од 900хкл

Лежни подрум III има: 22-30 дрвене бачве лево и десно са запремином од 900хкл од 800хкл

Лежни подрум IV има:

- лево 13-14 мањих бачава (20-25хкл)
  - десно 6 већих бачава (45-55хкл)
- запремина су 500хкл
укупна запремина 3800хкл

У ходнику се налазе:

- 1 сисаљка за пребацивање пива из врионика у лежни подрум
- 1 сисаљка за отакање пива из лежног подрума у бурад
- 1 филтер за талог од хладњака
- 1 филтер за точење пива у бурад
- 1 казан за талог хладњаче
- 1 казан за ваздух од Компресора
- 1 апарат за пуњење буради

Све пивне прозторије уређене су са цијевима за хлађење којасе налазе на спрату подрума

прозтор за прање буради има:

- 1 апарат за прање филтрата
- 1 апарат за преглед буради
- 1 апарат за прање буради
- цијеви за топлу/хладну воду и пару

Прање флаша као и пуњење има 3 одељења:

а) одељење за прање флаша

- б) оделење за пуњење и пастеризовање пива
- ц) оделење за оставу сандука

Опис групе Г

Од запада према истоку:

- а) стан главног млинара (Braumeister) са 4 собе, 1 кухиња, 1 комора са подрумом
- б) станови радника са 1 кухињом и 4 собе
- ц) оделење за смолење са 2 казана за смолу, 1 казан за коке, мотор са погоном
- д) оделење за оставу и прање буради
- е) магaзин флаша, сламин завоја и сандука
- ф) магaзин разног прибора
- г) магaзин машински и технички потребштина
- х) бачварница за оправак буради
- и) стала за стоку
- ј) шупа за оставу кола итд.

Опис групе Х

на западној страни једна зграда са:

- 4 кухиње, 8 соба, 2 шупе, 2 нужника
- ограђено засебно са улазом од јужне стране

Зајечар, 24. 12. 1925. године

Прилог 2: додатак споразума о међусобној заштити интереса 31. јанура 1926. године, којим се одређују минималне цене пива у одређеним крајевима земље (у примедби означене цене веже као изузетне).⁸³

Област	1 хектолитар (дин)
I	
За варош Београд	560
За околину Београда	480
II	
За Раљу, Рипањ, Ђуринце	540
За Младеновац	580
За Аранђеловац	570, за Ваљевску пивару 520
За Паланку	560
За Велику Плану	560
За Шабаре	560
За Марковац, Свилајнац, Крагујевачку Рачу	540
За Крагујевац	540, за Јагодинску пивару 20 динара ниже
За Лапово и Баточину	
За Ћуприју	500
За Параћин	520
За Јагодину	520
III	
За Алексинац	580
За Сокобању	640
За Књажевац	560
За Бољевац	540
За Зајечар	520
За В. Хан, Врање и Вр. Бању	630
За Куманово	слободно
За Скопље	
За Велес	650
Околина Св. Николе	630
За Кратово, Паланку, Франко, Куманово	слободно
За Битољ	660
За Прилеп	640
За Кавадар	670
За Ћевеђелију	635
За Штип	680
За Штипску околину	640
За Рашку и Нови Пазар	700
За Тетово	660

⁸³ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-56/2

За Кичево	730
За Гостивар	660
За Охрид	750
За Приштину	690
IV	
За Крушевац	580, за Јагодинску и Сарајевску 560, за Чачанску 520
За Трстеник	570, за Јагодинску и Сарајевску 550, за Чачанску 500
За Врњачку Бању	570, за Јагодинску и Сарајевску 550, за Чачанску 500
За Горњи Милановац	580, за Јагодинску и Сарајевску 560, за Ваљевску 530, за Чачанску 500
За Краљево	600, за Јагодинску и Сарајевску 580, за Чачанску 520
За Чачак	540, за Јагодинску и Сарајевску 520, за Чачанску 460, за Ваљевску 490
За Пожегу и Ариље	580, за Јагодинску и Сарајевску 560, за Чачанску 520, за Ваљевску 540
За Ужице	600, за Јагодинску и Сарајевску 580, за Чачанску 540, за Ваљевску 580
V	
За Гроцку	520
За Смедерево	540
За Пожаревац	560
За Петровац	560
За Велико Градиште	560
За Неготин	590
VI	
За Обреновац	560, за Ваљевску 520
За Шабац	580
За Лозницу	620, за Ваљевску 590
VII	
За Ваљево	520, за Ваљевску 480
За Лазаревац	500, за Ваљевску 460
За Лајковац	
VIII	
За Сарајево	Слободно
За Мостар	

Прилог 3: рачун расхода и прихода ЗИУ за 1928. годину.⁸⁴

РАСХОДИ	
Административни трошкови	557.127,03
Порез	105.664,60
Камата (интерес на повучене кредите)	220.223,26
Угљени рудник „Звездан“ (претрпљена штета)	43.508,79
Отписи	3.460,00
	923.923,68
Бруто добит – 346.062,25	
Тантијема:	
Према правилима	44.988,10
Добит на расположење збору	301.074,15
	1.269.985,93
ПРИХОДИ	
Пиво	1.119.381,18
Разни приходи (од купатила, леда)	150.604,75
	1.269.985,93
ИМОВИНА	
Благајница	50.154,00
Непокретности	218.000,00
Вредности резервног фонда	410.000,00
Хартије од вредности	89.920,00
Инвентар	344.980,70
Сировине и прерађевине	862.218,70
Пиво (вредност пива на лагеру)	667.800,00
Угљени рудник „Звездан“	101.387,00
Менични приједи у депоу	1.250.000,00
Остала актива	15.972,54
	4.010.432,94
Оставе	2.045.120,00
Кауције	12.000,00
	2.057.120,00

⁸⁴ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-136/2.

Прилог 4: Преглед продаје пива (у хектолитрима) на територији Краљевине СХС од 1923-1927. године.⁸⁵

	1923.	1924.	1925.	1926.	1927.
Вајферт	86570	93488	107355	117936	107677
Бајлони	78275	68425	72548	65548	61888
Јагодина	65854	62316	47377	48033	41576
Загреб	60568	69243	58716	59180	70586
Љубљана	57623	63131	53651	49501	67305
Сарајево	53793	48774	40723	41438	50621
Унион Марибор	35929	49193	40219	35364	37751
Велики Бечкерек	32046	34408	38175	39005	42383
Апатин	28764	33774	30365	26768	31949
Панчево	26412	30553	28933	28200	29954
Лашко	24669	26019	20327	16356	/
Бечеј (отприлике)	19000	21000	24000	24400	28000
Тузла	15964	12271	12767	12082	13161
Зајечар	15440	15877	15798	14588	14784
Митровица	15280	11692	10785	10096	10513
Сисак	13276	15366	10603	9209	8360
Шепер Осијек	11883	9989	10910	9632	10501
Чиб	11630	14796	14888	11517	12571
Карловац	11230	12407	10800	10217	12623
Ваљево	10736	8863	8400	10528	9006
Нова Градишка	7174	8187	6595	7696	8988
Ниш	6652	3775	7492	5542	7430
Петроварадин	6456	5473	5961	8263	/
Вршац	6429	6530	9690	9060	10828
Бања Лука	5484	4493	4914	4191	6056
Тшелеги Марибор	4186	4066	3331	4135	4258
Чачак	2583	3536	4364	6460	6461
Госпић	500	450	450	450	410
Скопље	/	1880	20421	21008	19016
Брод	/	/	78	6903	9489
Прилеп	/	/	/	67	1371
Лесковац	/	/	/	/	3368

⁸⁵ ИАЗ-ЗИУ-А6-1-138.

Прилог 5: Савез пиварске индустрије Краљевине СХС је послао ЗИУ податке и о продаји пива за 1928. и 1929. годину.⁸⁶

Пивара	Количина продатог пива (у хектолитрима)	
	1928.	1929.
1. Српска парна пивара Ђорђе Вајферт, а.д. Београд	96322	77523
Загребачка дионичка пивовара и творница слада, Загреб	83487	76911
Делнишка дружба пивоварне „Унион“, Љубљана	63792	72994
Парна пивара И. Бајлони и синови, Београд	61706	49988
Парна пивара и фабрика слада Михајла Косовљанина, а.д. Јагодина	39535	32107
Апатинска и Кулска пивовара Јосипа Амана д.д. Апатин	38470	29778
Подружна пивоварна д.д. пивоварне „Унион“, Марибор	32121	33652
Пивара И. М. Вајферт, Панчево	27752	21823
Парна пивара а.д. Скопље	19956	17742
Пивоварна Мирослава Лобеа, Нова Градишка	9978	/
Парна пивара Зајечарског Индустијског Удружења, Зајечар	9568	7322
Ваљевска парна пивара а.д. Ваљево	7670	5243
Грађанска пивовара дионичарског друштва, Дарувар	7100	7260
Парна пивара Крена и Станковића, Чачак	5325	/
Нишка пивара Лазар Дунђерски, Ниш	5300	/
Пивара Лазар Дунђерски, Велики Бечкерек	/	37020
Пивара Нандора Гербера мл. Стари Бечеј	/	25122
Загребачка дионичка пивовара и творница слада, подружница Карловац	/	10180
Пивара Шандор Зофман, Вршац	/	9938
Загребачка дионичка пивовара и творница слада, подружница Сисак	/	9862
Пивара браће Грдановића и Комп, Прилеп	/	3537
Подружна пивоварна д.д. пивоварне „Унион“, Лашко	не ради	/
Свега	508172	528002

⁸⁶ ИАЗ-ЗИУ-А61-145/2, ИАЗ-ЗИУ-А6-189/2.

Прилог 6: Списак акционара Зајечарског Индустијског Удружења за 1938. годину.⁸⁷

Акционар	Број акција	Вредност акција
Непознати акционари	441	44.100
Зајечарска задруга	428	42.800
Милутин Станојевић, извозник из Београда	300	30.000
Станимир Нешић, сточни лекар	250	25.000
Анда А. Илић, рентијер	100	10.000
Милан Ивановић, рентијер	100	10.000
Никола П. Николић, трговац	82	8200
Љуба Ивановић, индустијалац	76	7600
Урош Милошевић, индустијалац	38	3800
Олга Јов. Јоцић, домаћица из Зајечара	30	3000
Јован Симић, трговац	19	1900
Ђока Ј. Цоковић, трговац	15	1500
Јован Бошковић, рентијер	12	1200
Маринко Станојевић, пензионер	12	1200
Милан А. Стевановић, адвокат	10	1000
Сава Митровић, адвокат	10	1000
Чеда Марковић, трговац	10	10.000
Лепосава Симић, домаћица из Пожаревца	7	700
Вера Димитријевић, домаћица из Зајечара	7	700
Миленко Јоцић, трговац	5	500
Свега	2000	200.000

⁸⁷ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-399.

Прилог 7: Принудна Управа ЗИУ шаље Земаљској управи прехранбене индустрије план производње за 1947. годину и излаже пословне намере пиваре.⁸⁸

Финансијски план прихода и расхода за 1947. годину	
Приходи	8.913.482 динара
Расходи	8.913.482 динара

Упоређење односа производње пива за 1946. и 1947. годину			
Количина (хектолитри)		Вредност (динари)	
1946.	1947.	1946.	1947.
6.300	12.000	4.630.500	8.920.000

Графикон рада за 1947. годину												
Производни задатак (у хектолитрима)	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај	Јун	Јул	Август	Септембар	Октобар	Новембар	Децембар
	12.000	1280	1280	1280	1280	1280	1280	1280	800	640	640	480

⁸⁸ ИАЗ-ЗИУ-А6-2-398/8.

Прилог 8: Дневник производње и продаје пива Зајечарске пиваре од 1921-1946. године.⁸⁹

Година	Произведено пива (у хектолитрима)	Продато пива (у хектолитрима)
1921.	11200	9727
1922.	13560	12159
1923.	15560	15446
1924.	15520	15877
1925.	14990	12995
1926.	15510	15055
1927.	15080	14784
1928.	8960	9569
1929.	7628	/
1930.	8591	/
1931.	7150	/
1932.	3093	/
1933.	867	/
1934.	2764	/
1935.	2824	/
1936.	2277	/
1937.	2797	/
1938.	2821	/
1939.	3780	/
1940.	4944	/
1941.	7430	/
1942.	3779	/
1943.	3683	/
1944.	896	/
1945.	1743	/
1946.	5587	/

---

⁸⁹ ИАЗ, Дневник производње и продаје пива, књига 1, 63 листа.